

Таким образом, можно сделать вывод, что предметом исследования теории отраслевых рынков являются закономерности функционирования отраслевых рынков, их влияние на результативность экономики в целом, отношения и взаимосвязи между микроэкономическими субъектами, которые занимаются одинаковым видом деятельности, формируя определенную структуру рынка, а также покупают товары-субституты.

Главные задачи анализа отраслевых рынков лежат в пределах исследование структуры рынка, поведения фирм, их взаимодействия с целью определения факторов, влияющих на результативность функционирования отраслевых рынков. При этом исследуют различные аспекты поведения фирмы, а именно: ценообразование, дифференциация продукции, инвестиции, инновации и т.д.

Направлениями анализа современной теории отраслевых рынков являются: рыночные процессы, влияющие на поведение фирм, и, наоборот; рыночные отношения между фирмами и факторы, их определяющие, способы достижения наилучшего результата функционирования рынка, определяющие необходимость и инструменты проведения отраслевой политики.

1. Шерер Ф. Структура отраслевых рынков / Ф. Шерер, Д. Росс [пер. с англ. под ред. Н.М.Розановой]. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 698 с. 2. Хитер К.

Экономика отраслей и фирм / К.Хитер [пер. с англ.]. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 480 с. 3. Віскузі В. К. Економічна теорія регулювання та антимонопольна політика: Пер. з англ. / В.Кіп Віскузі, Джон М. Верном, Джозеф Е. Гарингтон (мол.); Наук. ред. пер. та авт. передм. О.Кіплівич. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. – 1047 с. 4. Scherer F.M. Industrial market structure and economic performance / F.M. Scherer. – 3 ed. – Boston, Mass : Houghton Mifflin, 1990. – 713 p. 5. Scherer F.M. Market structure and the employment of scientists and engineers / F.M. Scherer // American Economy Review. – 1967. – № 57. – P. 524-531. 6. Портер М.Е. Стратегія конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / М.Е. Портер [пер. з англ. А.Олійник, Р. Сільський]. – К.: Основи, 1998. – 390 с. 7. Ламбен Ж.-Ж. Менеджмент, орієнтований на ринок / [пер. с англ. под ред. В.Б.Колчанова] / Ж.-Ж. Ламбен. – СПб.: Питер, 2006. – 800 с. 8. Баумоль У.Дж. Состязательные рынки: мятеж в теории структуры отрасли / У. Баумоль // Вехи экономической мысли: т.5. Теория отраслевых рынков / Пер. с англ. под общ. ред. А.Г. Слуцкого. – СПб.: Экономическая школа, 2003. – С.110-140. 9. Baumol W.J. Contestable markets and the theory of industry structure / [W.J. Baumol, J.C. Panzar, R.D. Willing]. – New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1982. – 510 p. 10. Stiglitz J.E. New developments in the analysis of market structure / J. Stiglitz, G.F. Mathewson (eds.). – London: The Macmillan Press, 1986. – 559 p. 11. Коуз Р. Экономическая организация отрясли: программа исследований // Р. Коуз. Фирма, рынок, право [пер. с англ.]. – М.: Новое издательство, 2007. – С.58-74. 12. Найт Ф.Х. Риск, неопределенность и прибыль / Ф.Х. Найт. – М.: Дело, 2003. – 359 с. 13. Хэй Д. Теория организации промышленности: В 2 т. / Пер. с англ. под ред. А.Г.Слуцкого / Д. Хэй, Д. Моррис. – Т.1. – СПб.: Экономическая школа, 1999. – 384 с. 14. Krugman P.R. Market structure and foreign trade: increasing returns, imperfect competition, and the international economy / P.R. Krugman, E. Helpman – MIT Press, 1987. – 283 p. **Надійшла до редколегії 10.12.12**

УДК 339 [1]:316

Г. Ільїна, канд. філос. наук, доц.,
КНУ імені Тараса Шевченка

НАУКА ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУСПІЛЬСТВА

Стаття розкриває проблему трансформацію інновації в умовах технізації науки як детермінанти суспільного розвитку. Виявляється перехід від синтетичного зв'язку науки, освіти та інновації до їх інтегративної взаємодії.

Ключові слова: наука, інновація, постнаціональна констеляція, трикутник знань, влада економіки.

В статті розкривається проблема трансформації інновації в умовах технізації науки як детермінанти суспільного розвитку. Виявляється перехід від синтетичного зв'язку науки, освіти та інновації до їх інтегративної взаємодії.

Ключевые слова: наука, инновация, постнациональная констелляция, треугольник знаний, власть экономики.

The paper reveals the transformation of innovation in technisation of science as a determinant of social development. The transition from the synthetic development of science, education and innovation to their integrative interaction is considered.

Keywords: science, innovation, post-national constellation, knowledge triangle, power of economy.

Криза наукових дискурсів в умовах інноваційних трансформацій суспільства ставить нові вимоги до методологій і методик наукових практик. В умовах інфосоціуму така криза пов'язана із зміною способу отримання, накопичення та ретрансляції знань, які втрачають самодостатність та орієнтуються на практичне втілення. Процеси технізації науки, динаміку розвитку яких можна спостерігати протягом останніх століть, вимагають відмови від синтетичного поєднання науки, освіти та інновації на користь інтегративного. Останнє виступає важливою умовою побудови інноваційної економіки.

Проблема взаємозв'язку науки та інноваційної діяльності в їх економічному вимірі розкриваються на основі робіт Ю. Габермаса, У. Бека, О. Неклесси. Соціальні та глобалізаційні трансформації суспільства розглянуті з врахуванням позицій Е. Азроянца, О. Кравченка, М. Мняєна, а також А. Турена. Функціонування науки та інновації в умовах "постнаціональної констеляції" знаходять своє підтвердження у роботах вже згаданого У. Бека та Ю. Габермаса (автора вказаного терміну), а також О. Білоруса. Вимога інституціоналізації інновацій на рівні національної економіки демонструється на основі дослідження О. Жилінської, а дані щодо наукових перетворень в умовах інформаційного суспільства констатовані Ж.-К. Кар'єром та У. Еко.

Хоча капіталістична вимога підвищення продуктивності праці за рахунок технічних вдосконалень не нова, все ж вона набуває нового сенсу. Якщо раніше інноваційна діяльність залежала від спонтанних винаходів, то будь-яка сучасна наука спрямована на інноваційність, котра сама по собі стає інституціоналізованим явищем. Це, з одного боку, легітимізує роль інновації, а з іншого – вимагає відповідного "забезпечення": практичного втілення єдності науки та інновації, ефективних трансферів технологій, а також усвідомлення впливу на інноваційні процеси соціальних, культурних та економічних перетворень. Для створення подібних передумов, які є соціально детермінованими й виходять із можливостей інтегративного поєднання науки, інновації та освіти, необхідно виявити перспективні теоретичні конструкти, на яких вони ґрунтуються. Відтак, недостатніми є наявні дослідження взаємозв'язку науки та інновації, класичних умов їх спільного функціонування. Вимагає подальших розвідок, зокрема, виявлення інтегративних засад та чинників "трикутнику знань" – науки, освіти, інновації та обставин їх взаємодії під впливом процесів "постнаціональної констеляції" (Ю. Габермас) та "транслегальності" інновацій (У. Бек), які є новими умовами економічної діяльності. Ці нові особливості функціонування науки у її взаємозв'язку з інноваційними процесами вимагають окремого дослідження.

© Ільїна Г., 2013

Мета статті – виявити можливості інтеграції науки, освіти та інновації в умовах сучасної кризи наукових дискурсів та появи нових економічних засад інноваційного розвитку суспільств.

Поява у науці особливого "кризового мислення", яке заявляє про себе як про відповідь на загальні соціальні трансформації, приводить до інтенсифікації пошуку нових парадигмальних підходів у виявленні практичних перспектив наукової діяльності. Така вимога виходить із визнання того факту, що наявна сьогодні наукова криза носить світоглядний та ідеологічний характер: "Криза світоглядів і науки пов'язана з вичерпанням потенціалу світоглядної парадигми, що базується на західній філософії й релігійному досвіді, в основі яких два стратегічних стрижня – раціоналізм й індивідуалізм" [1, с. 14], – зазначає Е. Азроян.

Разом із тим, "кризове мислення" свідчить про стан невизначеності стосовно нарративного опису сутності суспільства, наслідком чого є надмірність критики масштабних підходів, які донедавна лежали в основі наукової картини світу (наприклад, еволюційного підходу, що встановлює цілісність і внутрішні взаємозв'язки у розвитку суспільств). Незважаючи на те, що критична складова у науковому мисленні є більш ніж необхідна (для конструювання нової наукової архітектури необхідно зруйнувати стару), все ж така надмірність відіграє й негативну роль. Остання полягає у відсутності консенсусу в наукових спільнотах стосовно ідеалів та ідеалів, які розділяються усіма їх членами.

Криза як системне явище сучасного суспільства констатується численними дослідниками. Криза науки за таких умов є лише окремим випадком загальної кризи, яка, на думку О. Кравченка, виражається у ""старінні", дисфункціональності *основоположних* форм західної культури і суспільства" [6, с. 282]. Як зауважує дослідник, "сьогоднішня криза проявилася передусім там, де "тонко", де особливо великі розриви між бажаннями споживати і реальними можливостями їх вдоволення – у сфері фінансових і економічних відносин. Але, за великим рахунком, сучасні виклики людства представляють собою світову кризу, що полягає в сукупності криз – старіння інститутів, ідеологій, цінностей, стилів життя, екологічної, демографічної і, звісно, фінансової та економічної криз" [6, с. 282]. Кризові явища охоплюють й сферу науки, в якій нормою стали дискурси, присвячені становленню "нової ери", "епохи переходу", "епохи розриву", що зводяться до тези про "долання сучасності", тобто постулюють її перехід у нову форму або новий стан.

Зміна способу здійснення наукового дослідження є логічним етапом суспільних перетворень. Проте відбувається й констатація зворотних тенденцій: постсучасність – це не тільки новий етап світосприйняття, це й "занепад соціального", що здобуває власного відображення у неможливості віднайдення наукової моделі, яка претендувала б на універсальність. Так, А. Турен, констатуючи кризу ідеї суспільства та занепад віри в інтеріоризований процес модернізації, стверджує: "жоден дієвець тут не може розглядатися як носій "справжньої" раціональності: кожен з них захищає конкретні інтереси й підкоряється груповим ідентифікаціям, що відповідають як захисним, так і наступальним стратегіям" [9, с. 16], що, на думку мислителя, уприсутнює єдиний тип реальності – зміну. Зміни зумовлюють ціннісні конфлікти, які стають атрибутом суспільного життя. Вони починають виражатися в конфліктах інтересів, самих соціальних дій, приводячи в рух могутні соціальні організми. Водночас "зміна" есенційно протистоїть універсалізму та фундаменталізму у всіх сферах соціальної дійсності, у тому числі – в економічній.

"Зміна" як тип соціальної реальності знаходить відображення у науковій діяльності. Зростання динаміки наукових трансформацій можна пояснити переоцінкою способу накопичення знання. Статистичні дослідження доводять, що "кількість наукових публікацій у XVII столітті була такою, що хороший учений міг постійно бути в курсі всього, що друкувалося, тоді як в наш час тому ж вченому неможливо навіть ознайомитися з усіма "короткими викладами" (abstracts) статей, що стосуються його області досліджень" [5, с. 32]. Таким чином, суто кількісні зміни в інформаційних потоках вплинули на обличчя науки, яка формує нові способи індивідуального включення в дискурси та дискусії наукових спільнот та нові вимоги до соціальних ефектів від наукової діяльності.

Основною такою вимогою стала вимога практичного втілення, яка, втім, є не новою. Виразом цієї вимоги є "технізація" науки як передумова становлення інформаційного суспільства, що виявляється у появі безпосередніх зв'язків між наукою і технікою (а пізніше – між технікою та виробництвом). Формування таких зв'язків відбувається наприкінці XIX ст., коли наука перетворюється на головну виробничу силу, й розвивається протягом XX ст., коли відбувається "онауковлення техніки" (Ю. Габермас). Унаслідок цих процесів до початку XXI ст. усвідомлюється залежність економічного зростання від інноваційного фактору, базованого, у свою чергу, на наукових новаціях. Відтак, "сучасні науки виробляють знання, яке за своєю формою (але не за суб'єктивним спрямованістю) є технічно застосовуваним знанням" [5, с. 79]. Таким чином, технізація науки приводить до її чіткого інноваційного спрямування, що поступово формує ідею економічних цінностей науки.

Створення нової системи інституціоналізованої та внормованої інновації як телеологічної сутності приводить до того, що "з появою пов'язаних із промисловістю досліджень широкого масштабу наука, техніка та їх застосування утворили єдину систему" [10, с. 87]. Така система впливає на всі інші напрямки діяльності людини, а сама наука переймає роль "ідеології" (Ю. Габермас). Отже, наука здобуває новий статус, котрий у першу чергу висуває вимогу практичного втілення, що можна описати як "онауковлення техніки" (Ю. Габермас) та її економізацію. Адже сьогодні найімовірніше "економічний чи адаптивний розвиток можна і потрібно вважати пасивною формою суспільно-технічного прогресу, його помірним, полегшеним варіантом, доступним широким масам суспільства. Авангардом або найбільш активною формою суспільно-технічного прогресу, як процесу розгортання здібностей, треба вважати функціонування "інноваційних двигунів", інноваційного підприємництва" [10, с. 87]. Суспільним ефектом таких "інноваційних двигунів" буде наростаюча продуктивність і конкурентоспроможність, а також поява все нових суспільних цінностей, зростання добробуту, із постійним розвитком, але у вируючому суспільстві.

Інновація функціонує в умовах створення нових аксіологічних орієнтирів: "онауковлення суспільства" має своїм наслідком "вливання" інновації до системи цінностей. З іншого боку, її аксіологічні змісти пов'язані з економічними: становлення інноваційного суспільства починається тоді, коли інновація стає важливим рушієм економіки, а водночас – способом здійснення влади. Сьогодні така ситуація реалізується на глобальному рівні: світові процеси приводять до того, що, за словами О. Неклесси, "економіка змінює внутрішній зміст, їй вже тісно в межах попередніх смислових конструкцій". Вона починає проявляти себе не тільки як спосіб господарювання, але й як *домінуюча система управління* суспільством: як політика, і навіть ідеологія епохи, що прихо-

дить, стаючи, по суті, новою владною системою координат" [8]. За вказаних умов інновація здобуває владного виміру – відтепер, перефразовуючи афоризм Н. Ротшильда, можна заявити: хто володіє інновацією, той володіє світом. Інновація, таким чином, виявляється закріпленою не тільки на рівні цінностей, а й на рівні глобальної економіки, яка в умовах економічної глобалізації формує нові способи реалізації влади. При цьому нова світова влада економіки відрізняється від класичної "влади капіталу".

При цьому, така влада економіки здобуває інноваційного виміру. Обґрунтовуючи це, У. Бек стверджує: сучасна світова економіка діє "транслегально" – тобто ні легально, ані нелегально. Йдеться про систему впливів, які відбуваються "понад" національними системами, "поверх них" – тобто поза системами національних економік. На думку дослідника, "транслегальне – це метавлада інновації, тобто систематичне втручання в інституційні й пізнавальні умови і можливості виробництва нового; а це означає в першу чергу здобування і ствердження влади над виробничими силами й інноваційними можливостями науки" [2, с. 117].

Іншим наслідком технізації науки та усталення її зв'язків із виробництвом є вимога "адекватного" інституційного забезпечення, яке "здатне не лише створити, але й ефективно використати та постійно відтворювати інноваційний потенціал національної економіки задля досягнення високих рівнів соціально-економічного зростання і добробуту населення" [4, с. 68]. Разом із тим, з появою описаної "влади економіки" інституціоналізація інноваційних процесів повинна враховувати умову "транслегальності". Адже саме на контролі за інноваціями формується влада глобальних корпорацій, при цьому влада досить потужна – так, О. Білорус порівнює її з імперіалізмом: "Сучасний глобалізм є специфічною формою політичного та економічного імперіалізму XXI століття" [3, с. 195], – стверджує дослідник.

Таким чином, влада економіки в епоху "постнаціональної констеляції" (Ю. Габермас) ґрунтується на інноваційних орієнтаціях. Продуктування нового, практично втіленого, знання стирає відмінності між наукою і технікою: як зазначає М. Мняєн, "технологія часто сама стає наукою, генеруючи наукові знання, найбільш тісно пов'язані з практикою (а на рівні практики наука і технологія просто невіддільні)" [7, с. 77]. Знання здобуває власної економічної значимості саме через свою технізацію, а соціальної – у процесах інновації. Наука починає розглядатися з точки зору її інтеграції в економічні процеси.

Таким чином, наука і техніка перетворюються на детермінанти соціоекономічного розвитку. Перетворення інформаційного фактору в науці приводить до ряду соціальних трансформацій, які можна проаналізувати у трьох сферах "трикутника знань" – в освіті, науці та інновації. Освітні трансформації виявляються у заміні концепцій ретрансляції знань на концепції комунікативного конструювання утилітарних когнітивних моделей. Традиційно освітні моделі створювалися на основі прийнятої класичної едукативної схеми: дисциплінарні матриці кожної науки були загальнонавчними й зазнавали поступових трансформацій лише в умовах масштабних наукових революцій. Проте з накопиченням наукової інформації загальнозначимість та універсальність поступово зникають. В умовах глобалізації інноваційної

проблематики зазначені зміни зумовлені вимушеною відсутністю "монополії на сенс" (А. Турен) – відсутністю універсальної наукової моделі. Відбувається зміщення акцентів на користь застосовуваних моделей, які прийняті в конкретній науково-дослідній програмі. При цьому відбір здійснюється на користь значимих моделей, які мають інноваційний потенціал, тобто обирається соціально значиме й утилітарно застосовуване знання, яке розглядається не у його статичних модусах, а з точки зору динамічного розвитку.

Основою в такій освітній моделі є не сам процес ретрансляції знання, а його науковий потенціал. Натомість сама наука починає розглядатися з точки зору її інтеграції в економічні процеси. Будучи "технізованою", наука стає економічним принципом інноваційного суспільства. Як зауважує Ю. Габермас, "в якості незалежної змінної на сцену виходить квазіавтономний прогрес науки і техніки, від якого насправді залежить надважлива окрема системна змінна – економічний ріст" [5, с. 89]. Відтак освіта й наука розглядаються з точки зору їх утілення у соціальні практики (тобто як інноваційний потенціал).

Отже, трансформація суспільних орієнтирів під впливом інноваційних процесів у економіці не зупиняється на зміні важливості новації поряд з інновацією, освіти поряд з наукою, традиції поряд з її подоланням. Передусім відбувається зміна економічних принципів, які спрямованими на інтеграцію науки, освіти та інновації. Це є відповіддю на глобальні трансформації, що спрямовані на економізацію "онауковленого суспільства", проявлену в інновації.

Перетворившись на економічний норматив глобального виміру, інновація ставить нове завдання й перед економікою: актуалізується вимога до креативності у найбільш загальному сенсі слова. Креативність, особлива налаштованість наукового пізнання на новизну, призводить до того, що стає значимою вимогою не ретрансляції наявного знання, а нарощування нового. Передусім така ситуація значима із точки зору когнітивних трансформацій суспільства. Знаннєва орієнтація економіки та її новий креативний потенціал зумовлені динамікою впровадження інновацій у всі соціальні сфери. Саме креативність як умова інноваційної діяльності постає перспективною темою для подальших досліджень.

1. Азроянц Э. А. Глобализация : катастрофа или путь к развитию? Современные тенденции мирового развития и политические амбиции / Э.А. Азроянц. – М. : Издательский дом "Новый век", 2002. – 416 с.
2. Бек У. Власть и ее опоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно-политическая экономика / У. Бек. – М. : Прогресс-Традиция ; Издательский дом "Территория будущего", 2007. – 464 с.
3. Глобальный конкурентный простір : Монографія / О.Г. Білорус та ін. – К. : КНЕУ, 2007. – 680 с.
4. Жилінська О. Інституційний підхід у дослідженні проблем інноваційного розвитку / О. Жилінська, Д. Коломоєць // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія "Економіка". – 2008. – № 99-10. – С. 68-70.
5. Карьер Ж.-К. Не надейтесь избавиться от книг / Ж.-К. Карьер, У. Эко. – СПб.: Symposium, 2010. – 336 с.
6. Кравченко О.С. Динамика социологического воображения : всемирная культура инновационного мышления. Монография / О. С. Кравченко. – М. : "Анkil", 2010. – 392 с.
7. Мняєн М. Г. Інноваційний виклик часу. – М. : Изд.дом "Сумма технологий", 2002. – 200 с.
8. Неклесса А. Рах оесоломісапа : гзоономічєскєє систєма мироустроєєтєєва [Електронний ресурс] / А. Неклєсєє. – Режим доступа: <http://www.archipelag.ru/geoesopolitics/osnovi/universe/system/>.
9. Турен А. Повернення дієвця [Текст] / А. Турен. – К. : Альтерпрес, 2003. – 320 с.
10. Хабєрмас Ю. Техніка і наука як "ідеологія". – М. : Праксис, 2007. – 208 с.

Надійшла до редколегії 10.12.12